

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Családon belül gyermekek sérelmére elkövetett szexuális erőszak a büntetőeljárásban

I. Bevezető gondolatok

A szexuális erőszak a gyermekbántalmazás legkegyetlenebb formája, mely az áldozat számára életre szóló sérüléseket, megbélyegzést, félelmet és büntudatot okoz.

Az Alkotmány 67.§ (1) bekezdésében kimondja, hogy „A Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges.”

A büntetőjog az emberi jogok védelmének egyik eszközeként, a gyermeki jogok önálló megfogalmazásától függetlenül, kiemelt védelemben részesíti a gyermeket, az ellene irányuló olyan támadásokkal szemben, amelyek:

- a) családi állását és elhelyezését,
- b) testi, szellemi, erkölcsi fejlődését,
- c) a tartására irányuló kötelezettség teljesítését,
- d) egészséges szexuális fejlődését veszélyeztetik.

Hogyan avatkozzon be és segítsen az állam, hatóságai és jogalkalmazói útján, a gyermekek sérelmére elkövetett szexuális erőszak miatt? Milyen nehézségekkel és problémákkal kell nap, mint nap szembenézni a büntetőeljárás során? Az alábbi fejezetekben, végigjárva az eljárás különböző szakaszait, ezekre a kérdésekre próbálom megadni a választ.

II. Az ún. függőségi viszony vizsgálata

A közvéleményben elterjedt az a feltételezés, hogy a gyermekek elleni szexuális erőszakra a gyermek számára ismeretlen, perverz elkövető, útonálló jellegű támadása során kerül sor.¹ Valójában azonban az elkövetők a legtöbb esetben családtagok /apák, nagypapák, nevelő- és mostohaapák, az anyák élettársai/, rokonok, lakótársak, szomszédok, a család barátai,

¹ Mórva Krisztina: A „gyermekkel szembeni rossz bánásmód” (erőszak, elhanyagolás, visszaélés) Magyarországon az ezredfordulón - büntetőbírói ítéletek tükrében, Collega 2002. 3. 14.old.

babysitterek, vagy a gyermekek nevelésével, felügyeletével, gondozásával megbízottak /tanárok, papok, orvosok/.

A 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban Btk.) az erőszakos közösülés és a szemérem elleni erőszak törvényi tényállásának minősített esetei között szabályozza az ún. függőségi viszonyt, amikor is a sértett az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt áll. (Btk. 197. § (2) bekezdés b) pont, 198. § (2) bekezdés b) pont)

A nevelés fogalmán lényegileg tervszerű magatartások sorozatát értjük, amelyek célja részben az ismeretanyag, illetve a képzet- és érzelemvilág gazdagítása, tágítása. Szűkebb értelemben a nevelés a kiskorú testi és értelmi fejlődését elősegítő tudatos ráhatások összessége.

Felügyeleti viszony: a kiskorú magatartásának, körülményeinek folyamatos, időről-időre visszatérően, vagy meghatározott időtartamra korlátozódó figyelemmel kísérése, ellenőrzése; aminek célja a kiskorú befolyásolására és a testi épségének sértésére alkalmas ártalmak elhárítása.

A gondozás alapvetően a kiskorú testi szükségleteinek kielégítésére irányul, ezáltal biztosítva a kiskorú normális, egészséges fejlődését.

Gyógykezelés alatt áll a sértett akkor, ha gyógyító eljárásokat, illetve ápolói tevékenységeket alkalmaznak vele szemben.

A kifejtett viszonyoknak az elkövetés időpontjában kell ténylegesen fennállniuk.

III. A legsúlyosabb cselekmény

A legsúlyosabb eset, amikor 12. életévüket be nem töltött kisgyermekek válnak családtagjaik, nevelőik, gondozóik, gyógyítóik, felügyeletükre kötelezett személyek szexuális tárgyává, mikor e személyek erőszakkal, élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel kényszerítik őket. A Btk. 197. §-ának és 198. §-ának (3) bekezdései akár tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel szankcionálják, mind az erőszakos közösülés, mind a szemérem elleni erőszak egyik súlyosabb minősített esetként. Ennek ellenére elborzasztóan sok esetben valósulnak meg ezek a bűncselekmények.

Ezt a kijelentésemet szeretném alátámasztani Kósa Ferenc, Antal Albert és Lászik András kutatási eredményeivel. A három szakember 15 évet átfogóan vizsgálta a 14 éven aluli gyermekkorúak sérelmére elkövetett nemi bűncselekményeket.

1. sz. táblázat

<i>A 14 éven aluliak sérelmére elkövetett nemi bűncselekmények alakulása</i>		
Bűncselekmény	Eset	%
Erőszakos közöszülés	47	30, 5
Szemérem elleni erőszak	46	29, 9
Megrontás	32	20, 9
Természet elleni fajtalanság	13	8, 4
Szemérem sértés	9	5, 8
Vérfertőzés	7	4, 5

Az értékelt 154 esetnek 60%- át tette ki az erőszakos közöszülés és a szemérem elleni erőszak. Az erőszakos nemi bűncselekmények mellett, a megrontás is igen nagy számban fordult elő, az esetek 1/5-ben.

2. sz. táblázat

<i>Az elkövetők sértettekhez való viszonya</i>		
Elkövető	Eset	%
Szomszéd, ismerős	34	40, 0
Nevelőapa	20	23, 5
Apa	16	18, 8
Élettárs	4	4, 7
Testvér	3	3, 5
Mostohatestvér	2	2, 4
Sógor	2	2, 4
Tanár	2	2, 4
Keresztapa	1	1, 2
Nagyapa	1	1, 2
Összesen	85	100, 0

A 2. sz. táblázat azt bizonyítja, hogy a gyermekek sérelmére elkövetett nemi bűncselekmények tettesei a legtöbb esetben, nem a bokrban megbújó, vagy a haza felé tartó úton leszólító idegenek. A vizsgált esetek majdnem felében, - 85 esetben - az elkövető a gyermek közvetlen környezetében élő ismerős, családtag volt. Ezeknek a bűncselekményeknek a megelőzése

szempontjából is figyelemreméltó az a tény, hogy az elkövetőknek 40%-a a család legközelebbi ismerősei közül kerültek ki. Az erkölcsi értékítélet súlyos fokú hiányosságára utal, hogy a gyermekkorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekményekben a nevelőapák 23,5%-os, az apák 18,8%-os, az élettársak 4.7%-os arányt tettek ki.

3. sz. táblázat

<i>A 14 éven aluli sértettek életkor szerinti megoszlása</i>		
Életkor	Eset	%
3 éves	2	1, 3
4 éves	5	3, 2
5 éves	5	3, 2
6 éves	5	3, 2
7 éves	11	7, 1
8 éves	12	7, 8
9 éves	12	7, 8
10 éves	12	7, 8
11 éves	16	10, 4
12 éves	15	9, 7
13 éves	46	29, 9
14 éves	13	8, 4
Összesen	154	100, 0

A fenti táblázat adatai megdöbbentőek. Még 3, 4 és 5 éves csöppségek ellen is követtek el nemi bűncselekményt összesen 12 esetben. A vizsgált 154 esetből 80 alkalommal vált szexuális bűncselekmény áldozatává 12 éven aluli kisgyerek. Ha ezeket az eredményeket az előző táblázatban foglaltakkal egybevetjük, levonhatjuk a következtetést, hogy a tizenkettedik életévüket be nem töltött gyermekek, - akik testileg, szellemileg és érzelmileg éretlenek a szexuális életre - sok esetben szeretteik áldozatává válnak, akik kihasználják bizalmukat, kiszolgáltatott helyzetüket.

IV. A nyomozás

Az első probléma amivel a nyomozati eljárásban szembesülünk, hogy a gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények jelentős része látenciában marad, a gyermekek nagy része ugyanis elhallgatja a sérelmére elkövetett szexuális zaklatást. Ez több okra vezethető vissza:

- Szégyenérzet a vele törtétek miatt.
- Félelem a megtorlástól, illetve attól, hogy nem hisznek majd neki, hazugnak, vádaskodónak tartják. Nevelőszülőknél elhelyezett gyermekkorúaknál az intézetbe visszakerülés réme is indokolt félelmet válthat ki. *„Korábban azért nem tettem feljelentést, mert attól féltem, hogy az apám nem kerül börtönbe és akkor még durvábban megtorolja, hogy fel mertem jelenteni.” /12 éves kislány kihallgatási jegyzőkönyvéből; szemérem elleni erőszak/*
- Elismerése a bántalmazó felette gyakorolt hatalmának, természetesként elfogadása annak, ami vele történt.
- A teljes kiszolgáltatottság is oka lehet a sértett hallgatásának. A bántalmazott gyermeknek az esetek nagy százalékában egyáltalán nincs módja - és nincs is hova - kitörnie megaláztatása színteréből. /”Ki milyen bokrétát szakított, olyat szaguljon”- mondta egy tanúként meghallgatott anya, a lánya sérelmére elkövetett erőszakos cselekmény tárgyalása során/
- A büntudat, amely sokszor a szégyenérzettel társulva győzi le az ellenszegülést, a lázadás-kitörés iránti vágyat. A szexuálisan bántalmazott gyermek magát hibáztatja a törtétekért, s főleg nagyobbacska, idősebb korában úgy gondolkodik: ha apja-anyja ellen eljárás indul, és börtönbe kerül, a család kenyérkereső nélkül marad, s annak ő lesz az oka.

Ezen okok miatt a gyermek inkább tovább tűr és hallgat. Az elfojtásnak pedig egész életre kiható, súlyos pszichés károsodás lehet a következménye. Vagy a bizonytalan és veszélyes ismeretlenbe szökés, az otthon elhagyása. De az is lehet, hogy a végső megoldást választja és súlyos terhe elöl, a halálba menekül.

Sok esetben az anya tud, vagy legalábbis titkon sejti férje, élettársa szörnyű tettét, mégsem teszi meg a megfelelő lépéseket gyermeke érdekében. Gyakran valós félelem húzódik meg a háttérben. A nap mint nap bántalmazott feleség, saját és gyermeke életét féltve tűr és hallgat. Sajnos azonban olyan jogesettel is találkoztam, ahol az apa négy lányát erőszakolta meg és az anya gyermekei helyett, férjét támogatta, és lányait nevezte hazugnak. Arra is találtam példát, hogy a házastársak között megromló szexuális kapcsolat következtében kezdi az apa, nevelőapa gyermekét „használni”, és az anya mintegy tudomást nem véve a tényekről hagyja megtörténni a

bűncselekményt, hiszen feljelentés esetén kenyérkereső nélkül maradna a család. *„Anya mondta, hogy ne tegyek feljelentést, mert nem lesz mit ennünk, ha az apát bezárják, ezért nem tettem semmit.” / 12 éves kislány kihallgatási jegyzőkönyvéből; nemi erőszak/*

A gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények nincsenek magánindítványhoz kötve, közvádra üldözendők. Alapvető fontosságú, hogy mindenre kiterjedő, pontos és precíz munkát végezzen a nyomozó hatóság, hisz a büntetőeljárás megalapozásához kell hozzájárulniuk. Ezért különösen fontos, hogy a hatóság eljáró tagja a sértettől megfelelő vallomást, bizonyítékot nyerjen.

A szexuális bűncselekmények áldozatának kihallgatásakor a türelem, az empátia, és az együttérzés alapvető fontosságú. Biztosítani kell, hogy a gyermek saját ritmusában adhassa elő a történeteket. Ha fél vagy izgatott, lehetőséget kell teremteni számára, hogy megnyugodjon, mielőtt meghallgatják, és később is, ha a kihallgatás közben kerülne ilyen állapotba. A kihallgatás során mindent fel kell jegyezni, amit a kihallgató lát, tapasztal, így legfőképp a sértett állapotát, megjelenését. A jegyzőkönyvet a gyerek saját szavaival kell rögzíteni. Amikor fajtalanúságra, közönségre került sor, a félreértések elkerülése végett egyértelművé kell tenni, mit ért a gyermek e fogalmak alatt. Fel kell tárni a cselekmény körülményeit, előzményeit, mi történt, mi hangzott el, valamint a cselekmény után történeteket, elhangzottakat.

A nyomozásban a technikának, és a szakértőknek fontos szerepe van a tekintetben, hogy tárgyi bizonyítékot szolgáltatassanak az eljárás számára.

Az eljárás részeként a gyermekkorú áldozatnak rosszabb esetben többször, több különböző, ismeretlen személy előtt kell előadnia traumatikus élményeit.

Az előbbieken részletezett követelményekkel szemben, a bíróságok elé kerülő nyomozati anyagok sajnálatos módon, sok esetben hiányosak, sematikusak. A leggyakrabban előforduló típusok a következők:

- A családon belüli erőszak - „családi botrány” megjelenési formájában - helyszínére küldött rendőrök, több téves információt tartalmazó, formális jelentést készítenek, amelyek utóbb szinte semmire sem használhatók.
- Alapvető fontosságú tárgyi bizonyítékok - vérrel, ondóval szennyezett ruhadarabok stb. - lefoglalása marad el. Ez olyan hiba, amely utólag, a bírói eljárásban már nem pótolható.

- Az eljárásban részt vevő rendőrök hiányos tanúkutatást végeznek, sokszor csak a közvetlen szomszédokat, a legszűkebb rokoni kör tagjait, a gyermek óvó- vagy tanítónőit hallgatják meg, figyelmen kívül hagyva, hogy a sértett inkább barátnőivel, szerelmével van a legbizalmasabb kapcsolatban.
- Sok esetben elmarad a sértett, illetve a tanú mentességi jogára történő kioktatása, amelynek a tárgyalási szakra kiható súlyos következménye, hogy az így felvett vallomás, bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. / Be. 82.§ (2) /
- Az igazságügyi pszichológus elmeszakértőnek feltett kérdések általában szakszerűtlenek, sematikusak. /pl. „A cselekmény a sértett által elmondott módon megtörténhetett-e?”, „Élményszerű-e a sértett előadása?” /²

A problémákat megvizsgálva kívánatos lenne, annak a több európai országban, így Angliában is jól működő modellnek a bevezetése, hogy a „csébé” /a rendőrszargon a családi botrányt nevezi így, s írja le ekként a jelentésekben/ helyszínén intézkedő, majd később a gyerekek sérelmére elkövetett bűncselekmények felderítésében dolgozó rendőrök speciális képzésben - pszichológia, gyermeklélektan stb. - részesüljenek. Fontos lenne az is, hogy az intézkedésnél rendőrnő is jelen legyen, aki jobb érzékkel és tapintattal eljárva képes feloldani az erőszakos cselekményt elszenvedő gyerekekben meglévő félelmet, ellenállást. A képzett csapat tagjai által írt rendőri jelentések alapkövei lehetnek a később induló eljárásoknak.

² Dr. Dénes Veronika: A bírósági eljárás sajátosságai a családon belül elkövetett szexuális bűncselekmények tárgyalása során, Belügyi Szemle, 2000. 4-5. 134. old.

V. Gyermek az eljárásban - a másodlagos viktimizáció

A nyomozás után következő bírósági eljárás alatt a gyermek újból szemben találja magát a hivatalos apparátussal, a tanúkihallgatásokkal.

„Elkezdett undorítóan csókolgatni, először az arcomat...(a sértett sírva fakadt). Nem tudom, nem akarok emlékezni. Akárhányszor kérdeznek, nem bírom sírás nélkül, nem tudok úgy gondolni erre, hogy ne fájjon. Úgy érzem, hogy minden újra megtörténik velem, újra átélem ezt az egészet.”

/idézet egy 15 éves lány tárgyalási meghallgatásából/

Másodlagos viktimizáció a szakirodalom szerint az, amikor a sértett a büntetőeljárás alatt másodszor is áldozattá válik azáltal, hogy a kihallgatások és tanúvallomások során újra és újra át kell élnie, amit legszívesebben kitörölné emlékezetéből.

A legtöbbet azok a megerőszakolt, megalázott vagy kiszolgáltatott nők és gyermekek tudnának mesélni a másodlagos viktimizációról, akik hittek a törvényben, az „áldozatbarát” büntetőeljárásban, abban, hogy az eljárás számukra megnyugvást hoz, és a bűnös megkapja méltó büntetését.³

A szexuális bűncselekmények bírósági tárgyalása során fokozottan ütközik a vádlott alapvető, alkotmányos védekezési joga a sértett kíméletének követelményével. A vádlott az eljárás alakítására felhatalmazott alany, akinek kérdezési, észrevételezési jogosultsága van, indítványai lehetnek. Ha őt a bíróság a sértett kíméletére hivatkozással, éppen a vádlott személyét leginkább érintő, a vádat megalapozó sértett meghallgatásánál való jelenléttől fosztja meg, akkor a védekezéshez fűződő alapvető joga sérül.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban Be.) szerint gyermekkorút csak akkor lehet tanúként kihallgatni, ha a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható. /Be. 86.§ (1)/ E jogszabályi rendelkezés háttérében az a felismerés húzódik meg, hogy sok esetben a cselekménnyel érintett gyermeknek - különösen érvényes ez a sértettre - az események újbóli felidézése, a vádlottal, tanúkkal való találkozása, a konfrontáció a számára teljesen idegen, rideg, ijesztő környezetben, olyan megrázkódtatást okozhat, amely nem áll arányban a bizonyítás előbbre vitelével, illetve megkönnyítésével: a gyermekkorú sértett, illetve

³ Törös Judit: A másodlagos vagy halmozott viktimizáció, Belügyi Szemle, 2000. 4-5. 158. old.

tanú másodlagos viktimizációjának elkerülése érdekében tehát, a bíróság a legszükségesebb esetekre korlátozza a gyermekkorúak meghallgatását.

A Be. 207.§ (4) bekezdésének értelmében, a nyomozási bíró feladata, hogy a vádirat benyújtása előtt, az ügyész indítványára, kihallgassa a tizennegyedik életévét be nem töltött tanút, ha megalapozottan feltehető, hogy a tárgyaláson történő kihallgatása a fejlődését károsan befolyásolná. Ez esetben a kihallgatáson a nyomozási bírón, a jegyzőkönyvvezetőn és az ügyészen kívül, a tanú érdekében eljáró ügyvéd, valamint a törvényes képviselője és gondozója lehet jelen. A tanú kihallgatásáról a gyanúsítottat és a védőt utólag kell értesíteni azzal, hogy a kihallgatásról készült jegyzőkönyvet az ügyésznél megtekinthetik. /Be. 213.§ (2) (3)/

Ha a gyermek kihallgatására így került sor - vagyis a Be. 207. (4) bekezdése alapján - a Be. 294.§-a értelmében a tanú csak akkor hallgatható ki, ha a tárgyalás időpontjában a tizennegyedik életévét betöltötte, és a tárgyaláson történő kihallgatása különösen indokolt.

Amennyiben azonban nem állnak fenn a Be. 207. (4) bekezdésének követelményei, és a bíróság úgy dönt az eljárás során, hogy a gyermekkorú sértett tárgyaláson való meghallgatása nélkülözhetetlen, akkor az alábbi garanciákkal védi a meghallgatásra idézett gyermeket:

- Az egyébként nyilvános tárgyalásról a bíróság - erkölcsi okból is - kizárhatja a nyilvánosságot. Ez egyébként nemcsak gyermekkorú, hanem felnőtt sértett esetében is indokolt, hiszen a szexuális abúzus a sértettek legintimebb szféráját, emberi méltóságát, szexuális szabadságát sértő bűncselekmény.
- A gyermekkorú sértett meghallgatásánál jelen van törvényes képviselője, aki lehet a másik szülő, gondozó, gyám, a szülővel fennálló érdekellentét esetén eseti gondnok.
- Célszerű megidézni a gyermeket a nyomozás során vizsgáló igazságügyi pszichológus szakértőt, akihez a bíróság azonnal kérdést is intézhet a gyermek esetleges megváltoztatott vallomására, viselkedésére vonatkozóan.

Gyermekkorú, fiatalkorú sértett meghallgatásánál kifejezett előny lehet a türelmes, empátikus bánásmód. Vallomástételének kezdetén tisztázni kell, megérti-e a tárgyalási szituációt, majd értelmesen el kell neki magyarázni a mentességi jog lényegét, ha azzal nem él, figyelmeztetni kell a hamis tanúzás jogkövetkezményeire. A tizenégy éven aluli sértettet az igazmondás következményére nem kell kioktatni. /Be. 86.§ (1)/

Módot kell adni a gyermekkorúnak arra, hogy szabadon, saját szóhasználatával, a neki megfelelő tempóban, akár ülve számoljon be a történekről. Rajzolhat is, ha bizonyos részleteket szégyell kimondani.

Ha a sértettet fenyegeti a vádlott jelenléte, ha fél a vele szemben durva visszaélést megvalósító szülőktől, gondozótól stb., akkor a bíróság a Be. 292.§ (2) bekezdése alapján, a sértett meghallgatásának idejére a vádlottat kiküldi a tárgyalóteremből. A vádlott távollétében felvett jegyzőkönyvet azonban - azért, hogy a vádlott védekezési, kérdezői, észrevételezési joga ne csorbuljon - utóbb ismertetni kell a vádlottal. Ennek a megoldásnak az előnye, hogy a tárgyalóterem komor légkörétől, a számára szokatlan szituációtól megszeppent gyermek, zavart kamasz, sokkal oldottabban nyilatkozik, ha nem érzi a hátán annak a személynek a tekintetét, aki élete legszörnyűbb megaláztatását okozta.

Ugyancsak a sértett tanú védelmét szolgálja az a jogszabályi rendelkezés, - Be. 124.§ (2) bekezdés - miszerint mellőzni kell a tanúnak a vádlottal történő szembesítését, ha a tanú védelme ezt szükségessé teszi. Ugyanezen § (3) bekezdése pedig arról rendelkezik, hogy a tizennegyedik életévét be nem töltött személyt akkor lehet szembesíteni a vádlottal, ha a szembesítés a kiskorúban nem kelt félelmet.

És végül a Be. egy olyan kihallgatási rendszerét szeretném bemutatni, mely újabb garanciát és „védőhálót” jelent a gyermek számára: tárgyalás tartása zártcélú távközlő hálózat útján.

A tanács elnöke a Be. 244/A. § alapján rendelheti el a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatást, melynek során a tárgyalás helyszíne és a kihallgatott személy tartózkodási helye között az összeköttetés közvetlenségét a mozgóképet és a hangot egyidejűleg továbbító készülék biztosítja. E § (2) bekezdésének a) pontja szerint a kihallgatás ezen módja rendelhető el a tizennegyedik életévét be nem töltött tanúnak, továbbá - a b) pont rendelkezése alapján - annak a tanúnak, akinek sérelmére az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények, vagy a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körébe tartozó, vagy más, személy elleni erőszakos bűncselekményt követtek el.

A kihallgatás, a kihallgatást biztosító bíróság elkülönített helyiségében történik, melyen jelen kell lennie egy bírónak és a zártcélú távközlő hálózat működését biztosító személyzetnek, továbbá jelen lehet a tanú érdekében eljáró ügyvéd, kiskorú tanú esetében a törvényes képviselője vagy gondozója, illetőleg szükség esetén szakértő, tolmács. A jelen lévő bíró feladata, hogy

megállapítsa az elkülönített helyiségben lévők személyazonosságát, valamint igazolja, hogy ott illetéktelen személy nem tartózkodik, továbbá, hogy a tanú nincs korlátozva eljárási jogainak gyakorlásában. Biztosítani kell, hogy a tárgyaláson jelen lévők láthassák az elkülönített helyiségben a kihallgatott tanút, valamint az ott tartózkodó valamennyi személyt. Az elkülönített helyiségben tartózkodóknak pedig biztosítani kell, hogy a tárgyalás menetét követhessék. Az ily módon kihallgatott tizennegyedik életévét be nem töltött tanúhoz, kizárólag a tanács elnöke intézhet kérdéseket. A tanács tagjai, az ügyész, a vádlott és a védő csupán kérdések feltevését indítványozhatják. Az elkülönített helyiségben lévő gyermek - a szembesítés esetét kivéve - kizárólag a tanács elnökét láthatja és hallhatja a közvetítő készüléken keresztül. /Be. 244/C. § (4)/

VI. A bizonyítás nehézségei

A gyermekek sérelmére családon belül elkövetett erőszakos szexuális bűncselekmények ügyében, a bíróságnak igen széles körű bizonyítást kell lefolytatnia - többek között a nyomozás korábban részletezett hibái miatt. A kétséget kizáró bizonyítás azonban igen nehéz ezekben az ügyekben, hiszen szinte minden esetben zárt ajtók mögött, tanúk nélkül követik el a bűntetteket, amelynek következtében a tárgyaláson egy gyermek, vagy fiatal kamasz vallomása áll szemben, a felnőtt személy állításával. És nem ez az egyetlen nehézség, amellyel a bíróságnak szembe kell néznie az ilyen típusú ügyek tárgyalása során.

A tárgyalást egyszer, de inkább több alkalommal kell elnapolni, vagyis szinte soha nem lehet ítéletet hozni az első tárgyalási napon. Az eljárás elhúzódása pedig, óhatatlanul az eljárás „halálát” is jelenti. A bizonyítás megnehezül, ellehetetlenül: az emlékezet halványul, vagy végleg berozsdásodik. Az érzelmek megváltozása kihat a mentességi jog igénybevételére, de a megtett vallomás milyenségére is.

A mentességi jog - amely a Btk. 137.§ 6. pontjában felsorolt hozzátartozót, a Be. 82.§ (1) bekezdésének a) pontja alapján illeti meg - igénybevétele mögött állhat őszinte megbocsátás éppúgy, mint durva, kívülről jövő fenyegetés, a tanú megfélemlítése. A végeredmény ugyanaz: ha a sértett a tárgyaláson él e jogával, a bíróság nemcsak a legfontosabb közvetlen bizonyítéktól esik el - a tárgyaláson nem hallgathatja ki a legfontosabb tanút - de annak, a Be. 296.§ (3) bekezdése

értelmében, a korábban tett vallomása sem olvasható fel, így nem értékelhető bizonyítékként. Ez a jogszabályi megoldás azt eredményezi, hogy a sértett éppen aktuális hangulatától, lelkiállapotától függően, vagy fenyegetés következménye miatt, - visszamenőleges hatállyal - semmissé teheti korábbi vallomásait, amelyeket szabad akaratából tett meg. Miután a bíróságra megidézett sértettek és tanúk ezzel a követelménnyel nincsenek tisztában, helyes, ha a bíró erre is kioktatja, figyelmezteti őket.⁴

Amennyiben a sértett, illetve más hozzátartozó mentességi jogával élve lehetetlenné teszi a közvetlen bizonyíték felhasználását, kénytelen a bíróság a közvetett tanúk vallomására hagyatkozni. A hozzátartozói körön kívül, a kamaszkorú sértettek bizalmas barátnői, barátai, szerelme, esetleg annak szülei azok, akiknek a gyermek- vagy fiatalkorú sértett nagy valószínűséggel el merete mondani, mi történt vele. Igen ritka, hogy a sértett az iskolában elmondaná a vele megesett szégyent. Ha azonban különösen magányos, szeretetétélhes gyermekről van szó, könnyen lehet, hogy talál olyan bizalmast, óvónőt, tanárnőt, akinek megnyílhat. E személyeknek a tanúkatatást végző rendőrök általi felkutatása rendkívül fontos, mert előfordulhat, hogy ők az egyetlenek, akik hozzájárulhatnak a tényállás pontos megállapításához és a bizonyítás megalapozásához.

De nézzük azt az esetet, amikor a sértett gyermek vallomása rendelkezésre áll. Ez felveti azt a problémát, amire fent már utaltam, miszerint egy gyermek szava, egy felnőtt szavával áll szemben, mely ellentmondást a bírói mérlegelés old fel.

A tettes rendszerint minden lehetőséget megragad, hogy a gyermek szavahihetősége iránti bizalmat megrendítse, ugyanakkor nem lehet kizárni a gyermek hamis vádaskodásának lehetőségét sem. Bírósági gyakorlatom ideje alatt talákoztam olyan esettel, amelyben a 14 éves lány erőszakos közöszlással vádolta apját, és a tárgyalás utolsó szakaszában derült ki, hogy a baráti társaságtól való eltiltás miatt állt bosszút apján. De olyan ügyet is megismertem, ahol az anya és lánya úgy akart az alkoholista férjtől és apától megszabadulni és a lakásból „kitenni”, hogy a kislány azt vallotta az apja éveken át megerőszakolta őt. A pszichológia kutatások eredményei azt igazolják azonban, hogy az ilyen és ehhez hasonló esetek ritkán fordulnak elő. A 6 év alatti gyermekek esetében a hamis vádaskodás rátája 2% alatti, míg a 6-14 évesek esetében 8%.⁵

⁴ Dr. Dénes Veronika: i. m. 131. old.

⁵ Prof. Dr. Dr. h.c. Hans Joachim Schneider: A gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekményekről - A félreismert bűncselekmény, Belügyi Szemle , 1995. 3., 28. old.

A gyermek elsődleges, befolyásmentes, spontán előadását lehet a legmegbízhatóbb információforrásnak tekinteni. Sok közvetlen gyermeki beszámoló - a sérelmére elkövetett szexuális erőszakról - veszít az értékéből, amint a gyermeket az érzelmileg túlfűtött hozzátartozóik kikérdezik, szavakat adnak a szájába. Azt a felfogást, hogy a befolyásolhatóság és a fokozott képzelőerő valamennyi gyermek általános jellemvonása, a pszichológiai kutatások jobbra nem, vagy csak alig támasztják alá. Még a kisgyermek is teljességgel képes a sérelmére elkövetett szexuális bűncselekményt hűen visszaadni. A pszichológiai vallomásértékelés megbízható módszere a vallomáselemzés, melynek során kialakultak a vallomás hihetőségének a kritériumai. A meghallgatás alatti viselkedés, a vallomás tartalma, az elmondás életszerűsége, spontaneitása, a szemléletessége, a hangulata, a következetessége - ha nem is teljes biztonsággal, de - utal a hamis vádaskodásra.

Az általam átnézett bírósági akták egyikében sem találtam arra példát, hogy az apa, nevelő, gondozó beismerő vallomást tett volna a tárgyalás során. /Ezzel természetesen nem kívánom azt állítani, hogy ez nem is fordulhat elő!/ Következtesen tagadtak és szinte minden eszközzel azon voltak, hogy gyermeki fantáziálásnak állítsák be a vád tárgyát, és elkerüljék a megbélyegzést. Nemcsak a büntetéstől félnek, hanem a környezetük és a társadalom haragjától is, hiszen egyetlen bűnelkövetőt sem bélyegeznek meg súlyosabban, mint a „gyermekszégyenítőt”, még a büntetés-végrehajtási intézetben is rendkívüli megvetéssel kezelik.

Mind a sértett, mind az elkövető szavahihetőségének és befolyásolás-mentességének felderítése érdekében, a bíróság, illetve az eljárás kezdetén az ügyész vagy a nyomozó hatóság szakértőt rendel ki.

A nyomozó hatóságok minden esetben bevonnak igazságügyi pszichológus szakértőt a gyermekkorú vagy fiatalkorú sértett vizsgálatába. Ahogyan arra már a nyomozásról szóló pontban utaltam, a kérdésfeltevés sokszor bizonytalan, ügyetlen, sematikus. Csak igen képzett és tapasztalt szakértő képes úgy válaszolni, hogy a lényeg a fel nem tett kérdés dacára is benne legyen véleményében, legalább annak a „szakértő egyéb észrevétele” részében. A fel nem tárt összefüggések, homályos, ellentmondó részletek feloldására a bíróság az esetek túlnyomó többségében kötelező megjelenéssel idézi a szakértőt - ellenkező esetben elegendő annak értesítése is, - s az általa feltett kérdések alapján véleményének kiegészítését kéri.

A bíróság által leggyakrabban feltett kérdések a következők:

- Milyen vizsgálati módszerek segítségével jutott el a végső következtetésig?
- Hogyan történik az adott életkorú sértettnél az exploráció, azaz a feltárás?
- Ezzel az alkalmazott módszerrel a bizonyosság milyen fokáig juthat el a szakértő?
- Hogyan lehetett /vagy nem lehetett/ a gyermek esetében a pszudológiát, - hazudozást - illetve a konfabulációt - kitalált történetek elbeszélése - kizárni?
- Hogyan értelmezhető az élményszerűség fogalma?
- Milyen a sértett prognosztizálható érzelmi-szexuális károsodása?⁶

A gyermeket vagy fiatalkorút vizsgáló pszichológus szakértő, a vizsgálat kezdetén az életkornak megfelelő feltárást végez. A szaknyelven explorációnak nevezett vizsgálati módszer a sértett részletes és szakszerű kikérdezését jelenti. Annál jobb, minél szélesebb és mélyebb feltárást végez, amely a családi miliővel általában, s a gyermekkorú számára fontos részletekkel is foglalkozik. Az explorációból a szakértő megismeri a büntett történetet, s amelyből azt szükséges megállapítania, hogy vajon igaz lehet-e, vagy sem. A hallottakat a pszichológia tudományos ismereteit, és egyéb módszereit felhasználva kell értékelnie: életkorfüggő személyiségteszteket töltet ki a sértettel, családrajzot készített, „három kívánság” feladatot ad stb.

A vizsgálatok eredményeiből, valamint a sértett közvetlen megfigyeléséből - hiszen jól látható vegetatív tünetek árulkodnak: pirulás, tenyérizzadás, verejtékezés, heves gesztikuláció, a szemkontaktus kerülése stb. - vonja le következtetését: a sértett szavahihetőnek, előadása élményszerűnek véleményezhető vagy sem.

A szakvélemény explorációjában leírtak tehát a pszichológiai vizsgálat részét képezik, a sértett által ott elmondottak a vallomásnak sem tartalmi, sem formai elemeit nem merítik ki, - a szakértő a sértettet sem mentességi, sem igazmondási kötelezettségére nem figyelmezteti, hiszen erre nincs kompetenciája - így a szakértő előtt elmondottak vallomásként nem értékelhetők.

A vádlott szakértői meghallgatásának vallomásként való elfogadásának szintén kizártságát mondja ki a BH. 463/1991. számú legfelsőbb bírósági döntés. A két eset között lényegi különbség nincs, tehát általában leszögezhető: az exploráció tartalma önmagában nem képezheti bizonyítás tárgyát.

A tárgyalt bűncselekmények esetében a bíró sok esetben nem alapozhat másra, mint a szakértő véleményére, a közvetett tanúk állításaira és belső meggyőződésére, így a tényállás pontos

⁶ Dr. Dénes Veronika: i. m. 137. old.

meghatározása és a bizonyítás rendkívül nehéz, azonban a bírónak döntetnie kell és az ítéletet meghoznia.

VII. Az ítélet meghozatala

A családon belül gyermek sérelmére elkövetett szexuális erőszak ügyében folytatott nyomozás, és az azt követő bírósági eljárás a család legintimebb szférájáról rántja le a leplet, zárt ajtók, elhúzott függönyök mögött rejtőzködő titkai kerülnek napvilágra. Az eljárás végére tett pont, a szabadságvesztést kimondó ítélet igen drámai, durva beavatkozás a család életébe.

A büntetés célja, a társadalom védelme érdekében a generális és speciális prevenció érvényesítése: a bíróságnak olyan joghátránnyal kell sújtania az elkövetőt, amely alkalmas arra, hogy a társadalom többi tagját, de magát a tettet is visszatartsa a jövőben újabb bűncselekmények elkövetésétől.

Mindkét prevenció cél az elkövető megbüntetésével, a makrotársadalom tagjait kíváná védeni. Miután a családon belüli erőszakos és szexuális bűncselekmény színhelye a mikrotársadalom, ez elkövetővel szemben reális időben meghozott és helyes mértékben megválasztott büntetés, elsősorban a társadalom legközvetlenebbül érintett tagjait, a házastársat és a gyermeket kell, hogy védje, az elkövető részéről őket fenyegető esetleges újabb erőszaktól. Ebben az esetben tehát, a társadalom védelmének elve elsődlegesen a család védelmén át hatályosul. Nem helyettesítheti a reális időben meghozott ítéletet az a tény sem, hogy a vádlott az eljárás egész tartama alatt előzetes letartóztatásban volt, s így a család erre az időre biztonságban érezhette magát, hiszen a kényszerintézkedés nem előre hozott büntetés, a vádlott ekkor - az ítélet meghozatala előtt - akár ártatlan is lehet, de mindenképpen ártatlannak vélelmezett.

A nemi erkölcs elleni bűncselekmények büntetési tétele igen magas, a Btk. 197.§, 198.§- ába ütköző bűntettek alapesetei is 2-8 évig terjedő börtönbüntetéssel fenyegetettek. A minősített esetek tekintetében a büntetés lehetséges mértéke 5-10 évig, illetve 5-15 évig terjedő szabadságvesztés.

A bírónak nem uniformizált, hanem minél inkább testreszabott büntetést kell találnia, hiszen a családon belüli erőszakos és szexuális bűncselekmények esetében, az elkövető és a sértett

egyéni, személyes körülményeinek jóval nagyobb jelentősége van, mint például egy sorozat gépkocsi-feltörés vagy bolti lopás esetében.

E bűncselekmények körében súlyosító körülményként értékelendő a cselekmény kirívó durvasága, a hosszú elkövetési idő, a legalapvetőbb morális gátlást nélkülöző elkövetési mód. Az ilyen és hasonló jellegű súlyosító körülmények a cselekmény kiemelkedően magas társadalomra veszélyességét fejezik ki.

Az enyhítő körülmények között az egyik legnagyobb súllyal rendelkező és legmarkánsabb: az objektív, vádlottnak fel nem róható időmúlás. Az „idő vasfoga” kérlelhetetlenül kikezdi a tényállás alapos és hiánytalan felderítésének követelményét, továbbá az eljárás indokolatlan elhúzódása sérti a fair eljárás elvét, és megnehezíti a tetterányos, igazságos büntetés kiszabását is. További enyhítő körülmény lehet az elkövető büntetlen előélete. Az egy vagy több kiskorú gyermekes családi állapot többnyire nem értékelhető, mert sérelmükre történt a cselekmény elkövetése. Sokszor egyáltalán nincsen a vádlott javára értékelhető enyhítő körülmény. Ebből adódóan a családon belül elkövetett szexuális bűncselekmények tetteivel szemben kialakult bírói gyakorlat általában a hosszabb vagy kifejezetten hosszú tartamú, börtönben vagy fegyházban végrehajtandó szabadságvesztést alkalmazza.

Felmentő ítélet meghozatalára többnyire bizonyítottság hiánya miatt kerül sor, hiszen a zárt, rejtőzködő jellegű cselekmény, a közvetlen tanúk hiánya miatt, vagy azért, mert a sértett vagy más hozzátartozó tanú élt mentességi jogával, a bizonyítékok nem elegendőek ahhoz, hogy a bíróság a vádlott bűnösségét állapítsa meg. Születik bűncselekmény hiányos felmentés is, például ha nem valósult meg az erőszak.

Nem lenne teljes ez a fejezet, ha nem térnék vissza az első gondolatomhoz, és nem írnék arról, valójában mit is jelent egy család életében az ítélet, azon túl, hogy az elítélt családtagot „eltávolítja” és távol tartja.

Sok esetben ugyanis az egyetlen fix jövedelemmel rendelkező családfenntartó kerül börtönbe és a család kenyérkereső nélkül marad.

Az ítéletet gyakran bontóperi kereset benyújtása követi - ha ugyan meg nem indult már az eljárás alatt a házasság felbontását célzó per. Vagy a hosszú börtön évek rombolják szét az esetleg még ekkor is fennálló házastársi kapcsolatot.

Ha a bíróság megszünteti a vádlott szülői felügyeleti jogát, - márpedig ilyen súlyú ügyekben gyakran előfordul, hogy az ügyész erre tesz indítványt - s ekkor, ha a Csjt. 88.§ (1) bekezdésében írt feltételek fennállnak, és a bíróság a vádlott bűnösségét megállapította, nem lehet eltekinteni a szülői felügyelet megszüntetésétől, így a vádlott nemcsak házastársától, hanem gyermekétől is elszakad, a vele fennállott családi jogi, a szülői felügyeletéből fakadó jogai, és kötelezettségei megszűnnek.

Ezekkel a tényekkel persze nem szánalmat szeretnék ébreszteni az elítélt iránt, hanem inkább azt hangsúlyozni, hogy a gyermek életét még egy igazságos ítélet sem tudja jobbá tenni, hiszen a megaláztatás után elszakad családi köréből, anyagi biztonsága veszélybe kerülhet. Gyermekkorát már senki és semmi nem tudja visszaadni számára.

VIII. Zárógondolatok

Bírósági gyakorlatom alatt, részt vettem egy 50 éves férfi tárgyalásán, aki a vád szerint, 10-12 alkalommal követett el erőszakos közösülést 13 éves lánya sérelmére. Hiányos és önmagának több ponton ellentmondó nyomozati anyag állt rendelkezésre, valamint egy alkoholista anya, egy erőszakos, szintén italozó apa és a kislány vallomása szolgált bizonyítékként. Az apa következetesen tagadta lánya minden állítását és arra hivatkozott, hogy gyermeke, édesanyja manipulálására vádolta meg őt, hogy „megszabaduljanak végre tőle”. A sértett részletes vallomást tett a tárgyalás során, de mindvégig mosolyogva, higgadtan, szinte elmesélve a történeteket, melynek következtében szavahihetősége megkérdőjeleződött a bíróság számára. A szembesítés alkalmával azonban sírva fakadt és szinte kiabálva mondta apja szemébe: „Mindketten tudjuk mit tettél velem, ne hazudj!”

Számtalan kérdés fogalmazódott meg bennem a hallottak alapján és akkor döntöttem el, hogy végigjárva a büntetőeljárást bemutatom azokat a nehézségeket, melyek az ilyen jellegű ügyekben előfordulhatnak és megpróbálom megválaszolni kérdéseimet.

A gyermekek ellen elkövetett családon belüli szexuális bűncselekmények, a legsúlyosabb és leginkább elítélendő büntettek közé tartoznak. Valahányszor ilyen esetről hallunk, harag és döbbenet költözik szívünkbe. Úgy gondolom, hogy nem csak az állami szervek és gyermekvédelmi intézmények, hanem mindannyiunk, egész társadalmunk feladata lenne, hogy megóvjuk gyermekeinket, illetve segítsük és támogassuk azokat, akik már áldozatokká lettek.

TARTALOMJEGYZÉK

<u>Családon belül gyermekek sérelmére elkövetett szexuális erőszak a büntetőeljárásban</u>	<u>1</u>
<u>I. Bevezető gondolatok</u>	<u>1</u>
<u>II. Az ún. függőségi viszony vizsgálata</u>	<u>2</u>
<u>III. A legsúlyosabb cselekmény</u>	<u>3</u>
<u>IV. A nyomozás</u>	<u>5</u>
<u>V. Gyermekek az eljárásban - a másodlagos viktimizáció</u>	<u>9</u>
<u>VI. A bizonyítás nehézségei</u>	<u>14</u>
<u>VII. Az ítélet meghozatala</u>	<u>19</u>
<u>VIII. Zárógondolatok</u>	<u>21</u>
<u>BIBLIOGRÁFIA</u>	<u>24</u>

BIBLIOGRÁFIA

Balogh Ágnes - Virág György: Szexuális abúzus, Belügyi Szemle, 2000.4-5.

Dr. Belovics Ervin - Dr. Molnár Gábor - Dr. Sinku Pál: Büntetőjog - Különös rész, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2001.

Dr. Cseres Judit: Erőszak a családban, Rendészeti Szemle, 1994. 6.

Dr. Dénes Veronika: A bírósági eljárás sajátosságai a családon belül elkövetett szexuális bűncselekmények tárgyalása során, Belügyi Szemle, 2000. 4-5.

Gyórfi Éva: Szótlan áldozatok, süket felnőttek, Család, Gyermek, Ifjúság, 2001. 5.

Herczog Mária: Kinek fáj a szexuális abúzus? Család, Gyermek, Ifjúság, 2001. 5.

Hollán Miklós: A 12 év alatti gyermekek nemi fejlődésének büntetőjogi védelme, Collega, 1998. 3.

Kerezi Klára: A gyermekek jogainak és érdekeinek büntetőjogi védelme, Ügyészeti Értesítő, 1993. 3.

Kerezi Klára: A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.

Dr. Kósa Ferenc - Dr. Antal Albert - Dr. Lászik András: Gyermekkorúak sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekményekről, Belügyi Szemle, 1990. 10.

Kovács Enikő: A szexuális bűncselekmények gyermekkorú áldozatainak pszichológiai vizsgálata, Belügyi Szemle, 1997. 10.

Dr. Kovács Gyula: Az erőszakos közöszlés bizonyítási problémái az 1997. évi LXXIII. tv. Módosítását követően, Belügyi Szemle, 2000. 4-5.

Dr. Morvai Krisztina: A „gyermekkel szembeni rossz bánásmód” (erőszak, elhanyagolás, visszaélés) Magyarországon az ezredfordulón - büntetőbírósági ítéletek tükrében, Colléga, 2002. 3.

Dr. Négyesy László: Szükséges-e tanúként kihallgatni a szexuális bűncselekmény hatéves sértettjét? Belügyi Szemle, 2001. 9.

Neményi Eszter: Titoktartás vagy feljelentési kötelezettség gyermekek szexuális bántalmazása esetén, Család, Gyermek, Ifjúság, 2001. 5.

Prof. Dr. Dr. h. c. Hans Joachim Schneider: A gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekményekről - A félreismert bűncselekmény, Belügyi Szemle, 1995. 3.

Dr. Sinku Pál: A család és a gyermek büntetőjogi védelme, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2000.

Szexuális gyermekbántalmazás a családban, ford. Figusch Zoltán, Animula Kft. 2001.

Tenczer Tamás: A bírónak nincs videója. Szexuálisan bántalmazott gyermekek az igazság szolgáltatás épületében, Család, Gyermek, Ifjúság, 1998. 1.

Törös Judit: A másodlagos vagy halmozott viktimizáció, Belügyi Szemle, 2000. 4-5.

Virág György: A szexuális erőszak áldozatairól, Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv, 1993.

Virág György: A szexuális erőszak áldozatai a társadalomban és a büntetőeljárásban, Belügyi Szemle, 1998. 3.

Felhasznált jogszabályok:

1978. évi IV. törvény - A büntető törvénykönyv

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról